

Uchwała z dnia 9 grudnia 1994 r.
II UZP 35/94

Przewodniczący SSN: Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie SN: Kazimierz Jaśkowski, Stefania Szymańska (sprawozdawca),

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Jana Szewczyka, w sprawie z wniosku Stanisława J. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w K. o wysokość składek, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 9 grudnia 1994 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny w Krakowie postanowieniem z dnia 19 października 1994 r., [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.

Czy adwokat wykonujący zawód indywidualnie jest uprawniony do opłacania z tego tytułu składki na ubezpieczenie społeczne z 50% zniżką wynikającą z art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 46, poz. 201 ze zmianami) ?

p o d j ą ł następującą uchwałę:

Adwokat wykonujący zawód indywidualnie jest uprawniony do opłacania z tego tytułu składki na ubezpieczenie społeczne z 50 % zniżką wynikającą z art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 46, poz. 201 ze zm.).

U z a s a d n i e n i e

Przedstawione zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego sprawy:

Decyzją z dnia 16 grudnia 1993 r. ZUS Oddział w K. ustalił, że Stanisław J., inwalida II grupy, wykonujący zawód adwokata indywidualnie, jest zobowiązany do opłacania składek na ubezpieczenie społeczne w pełnej wysokości, tj. 45 % i 3% na Fundusz Pracy, od dochodu bieżąco zadeklarowanego za poprzedni miesiąc - nie niższego od kwoty odpowiadającej 60 % przeciętnego wynagrodzenia i nie wyższego od dochodu zadeklarowanego za poprzedni miesiąc niż o 50 %.

W uzasadnieniu decyzji Oddział ZUS stwierdził, że art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 46, poz. 201 ze zm.) nie ma zastosowania do adwokatów wykonujących zawód indywidualnie lub wspólnie z innymi adwokatami, ani do adwokatów - członków zespołów, gdyż nie są oni pracownikami w rozumieniu kodeksu pracy, a prawo do opłacania obniżonej składki przysługuje jedynie zakładom pracy i tylko za zatrudnionych pracowników, będących osobami niepełnosprawnymi.

W odwołaniu od tej decyzji wnioskodawca domagał się jej zmiany poprzez uznanie, że jest uprawniony do opłacania składki na ubezpieczenie społeczne z tytułu prowadzenia indywidualnej kancelarii adwokackiej w połowie (50%) obowiązującej wysokości.

Sąd Wojewódzki wyrokiem z dnia 15 marca 1994 r. oddalił odwołanie. Zdaniem Sądu, z art. 18 ust. 2 ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej wynika bowiem jednoznacznie, że prawo do opłacania obniżonej składki przysługuje tylko "zakładom pracy oraz osobom fizycznym zatrudniającym pracowników w celach zarobkowych - art. 3 pkt 1 powołanej ustawy" i tylko za zatrudnionych pracowników, będących osobami niepełnosprawnymi.

Przyznanie adwokatom - członkom zespołów adwokackich i adwokatom wykonującym zawód indywidualnie (art. 24 ust. 1 w związku z art. 37 ustawy - Prawo o adwokaturze z dnia 26 maja 1982 r.- Dz. U. Nr 16, poz. 24 ze zm.), prawa do świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego na równi z pracownikami nie jest równoznaczne z uznaniem ich za pracowników w rozumieniu kodeksu pracy. Regulacji tej odpowiadają przepisy art. 2 i 60 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Adwokat prowadzący kancelarię adwokacką nie jest pracownikiem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę.

W rewizji od tego wyroku Stanisław J. zarzucił błędną interpretację art. 18 ust. 2 ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych i podtrzymał stanowisko, że ustawa ta "czyni swymi adresatami" wszystkie osoby niepełnosprawne, (a więc i te, które zostały uznane za inwalidów II lub I-ej grupy), a nie tylko te, które są pracownikami w pojęciu kodeksu pracy. Odmienne stanowisko, zawężające stosowanie ustawy tylko do pracowników w rozumieniu kodeksu pracy, jest błędne i w konsekwencji narusza zasadę równości wobec prawa.

Sąd Apelacyjny w Krakowie rozpoznając rewizję uznał, iż w sprawie powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, w związku z czym przedstawił je do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu w trybie art. 391 § 1 k.p.c.

W uzasadnieniu postanowienia Sąd Apelacyjny podkreślił, że istotę zagadnienia stanowi w zasadzie ustalenie powodu, dla którego ustawodawca dokonał zmiany treści art. 18 ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych przez dodanie ust. 2, w którym przyjął, że składka na ubezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych zaliczonych do inwalidów I lub II grupy wynosi 50% składki określonej w odrębnych przepisach. W szczególności, czy intencją takiej regulacji były preferencje dla osób zatrudniających osoby niepełnosprawne przez obniżenie obciążeń związanych z ich zatrudnieniem, czy też - znajdujące materialny wyraz - uwzględnienie zwiększonych trudności i wysiłków, jakie pokonują w zatrudnieniu osoby niepełnosprawne. Czy zatem - jak to uznał organ rentowy - przepis ten dotyczy zakładów pracy, czy odnosi się do osób wykonujących zatrudnienie mimo całkowitego inwalidztwa, a więc w zmniejszonym zakresie.

W tym pierwszym przypadku z jego dobrodziejstwa nie mogliby - zdaniem Sądu Apelacyjnego - korzystać prowadzący kancelarie adwokackie, bowiem adwokaci nie wykonują swego zatrudnienia na podstawie stosunku pracy w pojęciu kodeksu pracy.

Sąd Apelacyjny podkreślił ponadto, że wprowadzie w myśl art. 24 i 37 ustawy z dnia 26 maja 1983 r. Prawo o adwokaturze oraz art. 2 ust. 1 i art. 60 ustawy o z.e.p. adwokaci - członkowie zespołów adwokackich i wykonujący zawód indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem zostali uprawnieni do korzystania "z pełnego zakresu świadczeń należnych pracownikom przy obciążeniu obowiązkiem w ramach tego systemu w postaci składek", to jednak przepisy te nie uznają, w sensie tożsamości lub

równoznaczności, adwokatów za pracowników, a ich pracy za zatrudnienie.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, przy uwzględnieniu zasad pracy zawodowej adwokata, mającej charakter działalności indywidualnej, miejsca jego pracy nie sposób zakwalifikować jako zakładu pracy w pojęciu kodeksu pracy (por. art. 3 pkt 1 ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych). Zespoły lub kancelarie adwokackie nie są bowiem zakładami pracy, a co najwyżej mogą być jako takie traktowane. W przypadku wykonywania zawodu adwokata na zasadach określonych w art. 4 Prawa o adwokaturze (w obsłudze prawnej, w zespole lub indywidualnie, czy też wspólnie z innym adwokatem), "wykonywania tego zawodu nie można kwalifikować jako wykonywania zatrudnienia lub świadczenia pracy w znaczeniu podmiotu zatrudniającego lub miejsca jej świadczenia". Przemawia za tym stanowisko wyrażone w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 23 stycznia 1992 r., II UZP 16/91 (OSNCP 1992 z. 5 poz. 66), że: "problem, czy można być pracownikiem i pracodawcą jest problemem prawa pracy i choć pojęcie pracownika w ubezpieczeniach społecznych nie jest identyfikowane z tym, którego używa kodeks pracy, to są to pojęcia spójne. Adwokaci zostali tylko objęci ubezpieczeniem społecznym i był to wyraz ich uprzywilejowania".

Sąd Apelacyjny wywiódł ponadto, że sprawa ponoszenia kosztów ubezpieczenia uregulowana została odrębnie przez ustawę emerytalną, włączającą adwokatów w krąg ubezpieczenia pracowniczego, w wydanym na podstawie delegacji ustawowej z art. 24 ust. 4 ustawy Prawo o adwokaturze rozporządzeniu Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 17 maja 1983 r. w sprawie ubezpieczenia społecznego adwokatów - członków zespołów adwokackich (Dz. U. Nr 28, poz. 138), a także rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne (Dz. U. Nr 7, poz. 41). To ostatnie powołuje się nadto na przepis art. 37 Prawa o adwokaturze, a więc znajduje wprost zastosowanie do adwokatów prowadzących indywidualne kancelarie i określa (§ 1 ust. 1 pkt 5) wysokość oraz podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zasady, terminy i tryb zgłaszania do ubezpieczenia społecznego, rozliczanie składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz opłacania składek na ubezpieczenie społeczne adwokatów. W § 42 ustala podstawę wymiaru składek, określając ją jako dochód z tytułu pracy w zespole adwokackim albo wykonywania zawodu indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem. Przepisy te nie mają żadnego związku i nie znajdują odniesienia do ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych.

Reasumując, Sąd Apelacyjny zaznaczył, że (odmiennie niż Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 8 września 1994 r., III AUr 264/94) skłania się do poglądu Sądu Wojewódzkiego w Krakowie, nadto dlatego, że postulowane przez wnioskodawcę zastosowanie analogii prawa do praw pracowniczych lub uprawnień zakładów pracy tylko w zakresie opłacania składek spowodowałoby niespójność systemu prawnego ubezpieczenia społecznego, w którym od zakresu opłacania składek zależy zakres świadczeń. Skoro ten dla adwokatów jest pełny, to nie może doznać ograniczeń w zakresie opłacania składek, tym bardziej, że "traktowanie nadal składek ubezpieczeniowych jako podatku celowego przemawia za ścisłym, a nie rozszerzającym interpretowanie w zakresie stosowania nowych rozwiązań prawnych" (cytat z uzasadnienia powoływanej już uchwały Sądu Najwyższego z 23 stycznia 1992 r.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Przedstawione zagadnienie prawne sprowadza się do wykładni art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 46, poz. 201 ze zm.).

Przepis ten został wprowadzony ustawą z dnia 10 października 1991 r. o zmianie ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 110, poz. 472) i ma treść następującą:

"Składka na ubezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych zaliczonych do inwalidów I lub II grupy, z wyjątkiem zatrudnionych w zakładach pracy, o których mowa w art. 4 ust. 1, wynosi 50% składki na ubezpieczenie społeczne określone w odrębnych przepisach".

Brzmienie tego przepisu nie jest jednoznaczne, co niewątpliwie utrudnia jego wykładnię. Wprawdzie można utrzymywać, że zamieszczenie tego przepisu w rozdziale II noszącym tytuł: "Obowiązki i szczególne uprawnienia zakładów pracy w związku z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych", mogłoby sugerować, iż w tym przepisie również chodzi tylko o osoby zatrudnione w zakładach pracy w rozumieniu kodeksu pracy oraz zatrudnione przez osoby fizyczne zatrudniające pracowników w celach zarobkowych (por. art. 3 pkt 1 omawianej ustawy), to jednak takie stanowisko podważa wykładnia funkcjonalna tego przepisu. Treść art. 18 ust. 2 należy bowiem rozpatrywać w zestawieniu z art. 1 ust. 1 ustawy oraz jej preambułą.

Ustawa ta została wydana w celu "realizacji zasady równości szans osób niepełnosprawnych w społeczeństwie oraz tworzenia polityki zatrudniania tych osób, mającej na celu rehabilitację zawodową i społeczną". Ratio legis tej ustawy, wyłożona w jej preambule świadczy więc, iż nie odnosi się ona tylko do niepełnosprawnych osób wykonujących pracę zawodową na podstawie stosunku pracy w rozumieniu kodeksu pracy. Świadczy o tym powołanie się na zasadę równości szans osób niepełnosprawnych i zapewnienie im rehabilitacji zawodowej i społecznej. Nie można zatem przypisać ustawodawcy zamiaru objęcia dobrodziejstwem tej ustawy tylko tych osób, które są zatrudniane w zakładach pracy określonych w art. 3 pkt 1 ustawy, bowiem przeczyłoby to temu celowi.

Za takim rozumieniem celu ustawy przemawia także art. 1 ust. 1, znajdujący się w rozdziale 1 - Przepisy ogólne.

W art. 1 ust. 1 bowiem wyraźnie zaznaczono, że ustawa dotyczy osób niepełnosprawnych..., które z powodu istotnego ubytku zdolności fizycznych, psychicznych lub umysłowych mają ograniczoną zdolność do wykonywania pracy zarobkowej, przy czym osoby takie określa się dalej jako "osoby niepełnosprawne".

Rozdział 2 omawianej ustawy, traktujący o obowiązkach i szczególnych uprawnieniach zakładów pracy w związku z zatrudnianiem osób niepełnosprawnych, zawiera szereg przepisów, które z jednej strony wprost zobowiązują zakłady pracy do określonych działań, zaś z drugiej strony stwarzają im określone przywileje. W rozdziale tym znajdują się ponadto przepisy, które wprost odnoszą się do pracowników, używając określenia "pracownik". Taka terminologia natomiast nie występuje w art. 18 ust. 2. W przepisie tym - jak zaznaczono wyżej - jest bowiem mowa o "osobach niepełnosprawnych" zaliczonych do I lub II grupy inwalidów. Mając to na uwadze, oraz

zważywszy na cel ustawy (o czym także była mowa wyżej), uzasadniony jest wniosek, iż dodanie w art. 18 ustępu 2 stanowiło preferencje zarówno dla zakładów pracy zatrudniających osoby niepełnosprawne, jak i dla osób wykonujących zatrudnienie mimo całkowitego inwalidztwa, [...]. W pierwszym przypadku chodzi o preferencje dla zakładów pracy przez obniżenie obciążeń związanych z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych, zaś w drugim przypadku o przyjęcie z pomocą takim osobom, które pomimo inwalidztwa I lub II grupy, wykonują zatrudnienie, niewątpliwie ze zwiększonym wysiłkiem i większymi trudnościami. Dlatego w tym przepisie mówi się wprost o składce na ubezpieczenie społeczne, bowiem składka - z uwagi na jej aktualną wysokość - stanowi istotne obciążenie zarówno dla zakładu pracy, jak i osoby wykonującej zawód na innej podstawie niż stosunek pracy. Odmienne stanowisko podważałoby zasadę równości osób niepełnosprawnych, wyraźnie podkreśloną w preambule ustawy.

2. Trafnie podkreślił Sąd Apelacyjny, iż ustawodawca w przepisach art. 24 i 37 ustawy Prawo o adwokaturze z dnia 26 maja 1982 r. oraz art. 2 i 60 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o z.e.p. ustanowił prawo adwokatów - członków zespołów adwokackich i adwokatów wykonujących zawód indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem, do korzystania z pełnego zakresu świadczeń należnych pracownikowi, przy obciążeniu obowiązkiem świadczeń w ramach tego systemu w postaci składek. Trafne jest również stwierdzenie, że powołane przepisy nie uznają w sensie tożsamości - adwokatów za pracowników, a ich pracy za zatrudnienie. Należy mieć jednak na uwadze, iż dla celów ubezpieczenia społecznego, przy ustalaniu prawa do świadczeń i ich wysokości pracę w zespołach traktuje się jako zatrudnienie, a otrzymywane wynagrodzenie, jako wynagrodzenie z tytułu zatrudnienia. Odnosi się to również do adwokatów wykonujących zawód indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem. Takie uregulowanie nie może być obojętne przy rozważaniu przedstawionego zagadnienia. Objęcie adwokatów ubezpieczeniem pracowniczym niewątpliwie było wyrazem ich szczególnego uprzywilejowania, co podkreślono w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 23 stycznia 1992 r., II UZP 16/91 (OSNCP 1992 z. 5 poz. 66).

W uzasadnieniu tejże uchwały stwierdzono ponadto, że jakiegokolwiek zmiany w tym zakresie wymagają interwencji ustawodawczej. Wprawdzie przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego w tej uchwale była kwestia, czy adwokat wykonujący zawód indywidualnie i mający uprawnienia emerytalne podlega obowiązkowi pracowniczego ubezpieczenia społecznego, czy też objęty jest ubezpieczeniem społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą, tym niemniej pogląd prawny wyrażony w uzasadnieniu tej uchwały, co do podlegania adwokatów nadal pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu, ma istotne znaczenie także przy rozważaniu niniejszego zagadnienia. Jeżeli bowiem adwokaci wykonujący zawód indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem, podlegają wszystkim rygorom w zakresie opłacania składek na ubezpieczenie społeczne tak, jak pracownicy, to konsekwentnie powinni korzystać także z ulg wprowadzonych co do wysokości tych składek, tj. obniżających wysokość składki na ubezpieczenie społeczne o 50% w przypadku osób niepełnosprawnych, zaliczonych do I lub II grupy inwalidów.

Mając na uwadze wyżej przytoczone argumenty, Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści przytoczonej w sentencji.

=====